

dario resultare: propter quod dictum est ab Aristotele: *Ad relationem non esse per se motum*. Hæc vero relationes sunt per se, quia in qualibet natura, et maxime in divina, id, quod est per se subsistens in tali natura, est maxime per se. Atque ita Paternitas est in divinitate tanquam per se immediate conjuncta illi. Filiatio vero est tanquam per se intenta per generationem (ut more nostro loquamur), et idem est suo modo de processione.

13. Rursus hinc etiam fit, ut relationes creatæ indigeant fundamento, in quo nitantur propter imperfectionem suam, divinæ autem illo non indigent, quia subsistentes sunt. Vocant quidem aliqui theologi essentiam fundamentum harum relationum. Proprius vero dicitur quasi radix illarum, sicut natura est radix suæ personalitatis, secludendo tamen imperfectiones. Non est tamen fundamentum, quia neque est tale, ut per hujusmodi relationem referatur: neque etiam est tale, ut in illo sit relatio tanquam in subjecto proximo vel remoto, etiam nostro modo concipiendi, sed potius essentia est in hypostasi, per relationem incommunicabiliter subsistente, tanquam in persona, quæ in illa natura subsistit. Denique ex eodem principio sequitur, has relationes non supponere extrema, quæ referant, nec distinctionem eorum, ut resultent, sed ipsas esse, quæ referuntur secundum rem, ac proinde easdem constituere personas relatas nostro modo concipiendi, et consequenter etiam illas distinguere, juxta superius dicta. Et ob eandem causam non oportet, ut pro termino habeant aliquid absolutum, sed se invicem per se primo respicere possunt. Hæc ergo est natura illarum relationum personalium, ex qua satisfactum est fundamento oppositæ sententiæ. Quomodo autem huic rei et veritati modus noster concipiendi accommodari debeat, explicabo, ut dixi in sequentibus capitibus.

14. Alia vero argumenta Scoti facilem habent responsionem. Dico enim, relationem personalem ex proprio conceptu esse incommunicabilem eo ipso, quod subsistens relative est. Neque est ulla ratio, cur proprietates absolutæ possit esse ratio subsistendi incommunicabiliter, et non relativa: imo in Deo magis hoc potest convenire relationi propter oppositionem.

15. Ad argumentum autem ex hypothesi impossibili dicitur primo, ex uno impossibili posse sequi aliud impossibile. Deinde dicitur, in eo casu paternitatem non fore relationem per se primo subsistentem, sed advenientem personæ jam subsistenti, sicut nunc est spiratio

activa, et ideo mirum non esse, quod in eo casu non esset incommunicabilis, quia tunc non esset proprietates personalis. Ad alteram vero partem dicitur, proprietatem personalem esse quidem realiter incommunicabilem, non tamen repugnare illi quod habeat convenientiam aliquam rationis cum alia simili proprietate, a qua possit intellectus abstrahere rationem communem, ut in personis creatis videre licet. Neque intelligo, cur si divinæ personæ constituerentur absolutis, non convenirent eodem modo in communi conceptu personæ increate absolutæ; sicut nunc conveniunt in conceptu relativæ, ut in libro primo tractatum est: locus autem Proverbiorum jam explicatus est.

CAPUT VI.

UTRUM PROPRIETATES CONSTITUENTES PERSONAS, SINT RELATIONES VEL ORIGINES.

1. *Questionis necessitas.* — Non desunt theologi, quibus hæc questio superflua videatur, quia juxta sententiam satis receptam, origines et relationes cum proportionem comparatæ, idem omnino et adæquate sunt: ergo perinde est dicere, personas constitui ac distingui relationibus vel originibus. Unde Sancti Patres indifferenter illis tribuunt hæc omnia, ut patet ex allegatis in capite primo et in præcedenti, præsertim Damascenus. Item ex Fulgentio, de Fide ad Petrum, cap. 1, dicente: *Quia aliud est genuisse, quam natum esse, et aliud procedere quam genuisse, vel natum esse manifestum est, quoniam alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus*. Similia habet Ambrosius, lib. 1, de Fide, cap. 2, et Athanasius, Dialogo primo, de Trinitate contra Anomæos, et Bessarion, in oratione pro unione, quæ habetur post Concilium Florentinum, cap. 6, in fine. Augustinus denique, lib. 5, de Trinitate, cap. 6, nullum discrimen agnoscit inter Filium et genitum, Patrem et genitorem.

2. Nihilominus præsens questio prætermitti non potuit, tum quia inter gravissimos Patres D. Thomam et Bonaventuram versatur: tum etiam, quia ad explicandum mysterium multum confert, tum denique quia de modo distinctionis inter originem et relationem non satis constat, ut supra vidimus. Saltemque certum est, distinguere ex modo concipiendi nostro, et consequenter in modo significandi, quod satis est, ut de illis etiam aliter loquendum sit in ordine ad constitutionem, quæ nostro modo concipiendi explicatur.

3. *Prima opinio distinguens inter hypostasim et personam.* — Sunt ergo tres opiniones. Prima antiqua quæ asseruit, hypostases divinas constitui originibus, personas autem constitui relationibus: unde consequenter dicebat hæc opinio, abstractis per intellectum relationibus non manere personas, manere autem divinas hypostases, quia persona supra hypostasim addit dignitatem relationis. Ita refert divus Thomas, quæst. 40, art. 3, ubi hanc sententiam reprobat, et ab omnibus relicta est. Nam, ut supra visum est libro primo, persona supra hypostasim solum addit dignitatem ex parte naturæ, nimirum, quod rationalis seu intellectualis sit: hanc vero dignitatem summo et perfectissimo modo includunt hypostases divinæ naturæ: ergo implicat dicere aliquid constituere hypostasim in divina natura, et non constituere personam. Adde præterea, si divina supposita constituta intelligantur cum origine unius ab alio, revera jam intelligi cum tota sua dignitate substantiali: et ideo relationem ut sic, non posse addere dignitatem necessariam adesse personæ, alias neque Pater, neque Filius in sua personali dignitate satis essent constituti, donec ad Spiritum sanctum intelligerentur relati.

4. *Secunda opinio de originibus.* — Secunda opinio est, Personas divinas constitui, et distinguere personaliter originibus, et non relationibus. Hæc fuit opinio Bonaventuræ, in 1, dist. 26, quæst. 2, et dist. 27. Fundamentum est, quia in persona nihil est proprium, nisi origo vel relatio, ergo alterutra ex his debet constituere: ergo illa, quæ prior fuerit altera, ipsa constituet, nam proprietates constituens rem debet esse prima omnium. Sed origo est prior relatione, ergo, etc. Probatur minor, quia origo est ratio et fundamentum relationis: ideo enim Pater refertur, quia generat. Contra hanc sententiam retorquent Thomistæ hoc ipsum fundamentum, quia loquendo de origine activa, prior esse debet forma constituens, quam ipsa origo, quia generatio activa, verbi gratia, est ut via ab aliquo fluens, ergo supponit illud principium a quo fluit: generatio autem est a persona, et non ab essentia, ut a principio quod: ergo supponit personam constitutam, ergo non potest illam constituere.

5. Neutra vero ratio, si attente confidetur, probat directe suam sententiam, sed excludit aliam. Respondent enim D. Thomas et alii ad rationem Bonaventuræ, quod quamvis relatio, ut relatio, supponat originem, tamen

ut proprietates constituens supponitur origini, Quæ responsio præter difficultates tractandas, capite sequenti, in præsentem redargui potest. Nam eadem distinctione uti posset Bonaventura, dicens, originem ipsam esse proprietatem constituentem, et ut sic, nihil supponere, etiamsi sub alio modo concipi possit, ut fluens a persona. Declaratur ab exemplo, nam ipsum intelligere, ut D. Thomas sæpe docet, est ipsum esse Dei, atque adeo constituens Deum in esse Dei, quamvis secundum rationem concipi possit illud *intelligere*, ut actus immanens, fluens a Deo: sic ergo generare esse poterit idem esse Patris, esse, inquam, personale, quamvis alias secundum rationem concipiatur ut actio fluens ab ipsa. Ratio autem utriusque est: quia uterque actus tam essentialis, quam notionalis, quamvis significetur per modum actus secundi, tamen est actus perfectus per essentiam et per se talis, et ideo non ita manat seu fluit ab aliquo, ut necessario supponat constitutum, etiam secundum rationem.

6. *Tertia et vera sententia.* — Nihilominus est tertia sententia, quam veram esse censeo, origines non constituere personas, neque formaliter ac proprie illas distinguere. Hæc est sententia D. Thomæ in illa quæst. 40, art. 2, quam sequuntur omnes Thomistæ citandi capite sequenti, Durandus et fere alii communiter in 1, dist. 26. Et quantum ad hanc partem negantem consentit Scotus seclusa opinione de proprietatibus absolutis. Ut autem probetur, supponendum est, quod supra capite quarto, significavi, duobus modis posse dici personas distinguere per aliquid; primo tanquam per formam propriam intrinsece constituentem unamquamque personam in suo esse personali, secundo tanquam per conditionem necessariam, et viam ad multiplicationem personarum. De hoc posteriori modo nulla est questio, nam certum est, personas multiplicari per origines, nec posse alio modo esse in Deo numerum personarum, ut libro primo ostensum est. Et hac ratione sæpe ita loquuntur Patres: imo et ipse D. Thomas sæpe dicit, personas distinguere, vel multiplicari originibus, ut maxime videri potest, 1 part., quæst. 34, 35 et 36. Nunc autem tractatur questio in priori sensu, quia inquirimus proprias formas constituentes personas, quæ sunt etiam quasi, formaliter distinguentes, ut recte advertit D. Thomas, dicto art. 2 et 3, quæst. 40.

7. *Probatur opinio quoad personas procedentes.* — Jam ergo probatur dicta sententia, primo quoad personas procedentes. Nam, juxta

opinionem Bonaventuræ, deberent constitui per origines passivas, scilicet, generari, spirari, hæ autem non possunt illas constituere, ergo. Major per se certa est, imo est ipsamet assertio Bonaventuræ. Minor autem probatur, quia forma constituens personam debet concipi, ut forma permanens, habens jam esse fixum, et ut vocant, in facto esse: origo autem passiva nondum concipitur in facto esse, sed in via: ergo non potest esse forma constituens formaliter personam: nam persona dicit rem jam constitutam in facto esse. Deinde, id, quod supponitur ante rei constitutionem, non potest esse forma constituens: sed origo passiva supponitur ante personam constitutam: nam prius ratione est generari, quam esse genitum: ergo non potest illa origo constituere personam.

8. *Ad rationem in contrarium.* — Nec ratio Bonaventuræ in his personis locum habet, facile enim conceditur, in eis originem præcedere relationem, ut recte docet D. Thomas, dicta quæst. 40, art. 4. Inde autem non fit, relationem non posse esse formam constituentem talem personam, quia sicut illa origo est prior tali relatione, ita etiam est prior, quam ipsa persona. Unde retorqueri potest argumentum, quia forma constituens in Deo non est prior, quam persona constituta, at origo passiva est prior, quam persona procedens, ergo non constituit illam. Major probatur, quia persona nihil aliud est, quam ipsa forma subsistens. Quod si illa forma concipiatur, ut modus essentiæ, etiam non potest concipi, ut prior, quam modificet, et consequenter, quam cum essentia constituat personam. Sicut in humanis non potest esse prior personalitas, quam persona ipsa, sed origo passiva concipitur, ut prior, non est ergo proprietas constituens, sed quasi via ad personam, quæ constituenda est.

9. *Marsilius reprehenditur.* — Mirabile autem est, et sane improbabile, quod Marsilius, ait, in 1, distin. 3, art. 3, ad 1. Filium prius concipi Filium, quam genitum. Ductus illo argumento, quod Pater prius concipitur Pater, quam generans: quia non potest prius pater concipi, quam filius. Re tamen vera intelligi nequit, tum, quia si filius intelligitur prius, quam sit genitus, ergo ut sic intelligitur habere esse a se, et non per processionem, quod repugnat, et destruit in tali persona rationem filii. Deinde, quia si prius concipitur esse, ad quid postea conciperetur generari, cum generari tendat ad recipiendum esse? Neque argu-

mentum de Patre habet vim, vel quia Pater, ut Pater non præconcipitur generationi, etiam si sub aliqua ratione præconcipiatur, vel quia si Pater admittitur prior origine, eodem modo est prior ipso filio, ut ex dicendis constabit. Filius autem nullo modo, aut consideratione potest esse prior Patre, ut generante.

10. Præterea quod spectet ad originem activam, si sermo sit de activa spiratione, nulla est difficultas, quia supponit illas personas Patris, et Filii constitutas per proprias relationes. Ideo quæ de illa relatione facile admittimus, non constituere personam, et esse posteriorem origine activa, ad quam consequitur. Tamen etiam de illa origine certum est, non constituere personas, quæ spirant, quia supponit illas plene constitutas in ratione personæ.

11. *Probatur assertio quoad primam personam.* — Tota ergo difficultas superest de sola generatione activa. De qua imprimis procedit argumentum D. Thomæ, quia illa concipitur, et significatur, ut via ab aliquo, ergo supponit illum a quo est, non est autem ab essentia, neque ab hoc Deo, ut abstrahit a personis, ut supra ostendimus: est ergo a persona constituta, non ergo illam constituit. Esset autem hæc ratio clarior, si verum esset, generationem activam, etiam in Deo, ex vi sui conceptus, et modi significandi non dicere actum quasi adhærentem ipsi personæ generanti, sed potius quasi egredientem ab ipsa: sic enim non posset concipi, ut forma constituens ipsam personam. Quia forma constituens personam debet concipi, ut intrinsece afficiens ipsam personam, at generatio illo modo quasi fluens, neque afficit, neque denominat intrinsece personam, a qua fluere intelligitur, quia, ut sic, non dicit quod sit in illa, sed quod sit ab illa. Sed ratio illa sic declarata supponit, originem activam realiter esse idem cum passiva, et eum relatione personæ productæ, ut intelligitur, quasi in fieri egredi a persona producente, quo admissio fundamento, ratio sine dubio evidens est. Tamen fundamentum illud receptum non est, neque a nobis fuit in superioribus probatum.

12. Et ideo sistendum est in fundamento D. Thomæ, quod sic declaro. Nam licet origo nihil aliud sit, quam ipsa relatio Paternitatis, considerata ut actualis influxus personæ producentis in productum, nihilominus necesse est, illammet proprietatem esse priorem, ut in se habent suum esse, quasi permanens et fixum, nam ille influxus activus supponit

esse personæ influentis. Ad replicam vero, quam in favorem sancti Bonaventuræ supra faciebamus, respondetur ex dictis, eo ipso, quod origo non concipitur, ut ens fixum, sed ut via ad ens fixum: repugnare illi omnem considerationem proprietatis constituentis personam, quod non est ita de relatione, et ideo quoad hoc non esse eandem rationem de utraque, quamvis non desit sua propria difficultas in relatione ipsa, quæ capite sequenti tractabitur. Et ob eandem causam non procedit exemplum ibi adductum de ipso *intelligere* collato cum *generare*: quia intelligere non est esse Dei, ut intelligitur quasi in fieri, vel fluxu quodam ab alio, vel in aliud, sed ut est actus perfectissimus et maxime permanens, et quasi in facto esse, vel potius ut actus manens in ipso Deo per essentiam.

CAPUT VII.

UTRUM RELATIO SUB PROPRIA RATIONE RELATIONIS SIT FORMA CONSTITUENS PERSONAM.

1. *Rationes dubitandi.* — Ex his quæ hactenus diximus, a sufficienti partium enumeratione concluditur, relationem personalem esse etiam proprietatem personalem constituentem personam, quia, excluso absoluto et exclusa origine, nihil aliud superest: quomodo autem hoc esse possit, declarandum est. Est autem principalis ratio dubitandi, quia persona producens, in suo esse personali constituta, est prior origine et ratione, quam persona ab illa procedens: et tamen relatio neutro illorum modorum potest esse prior: ergo non potest relatio constituere. Accedit alia difficultas, quia persona, ut sic etiam in divinis dicit de formali personalitatem, ut ex ipsa voce constat, ergo non dicit de formali relationem: ergo personalitas non est relatio ipsa. Minor patet, quia persona, ut sic, non dicit quippiam relativum: nam relativum alicujus esse dicitur, persona vero non est alicujus persona, ergo non dicit de formali relationem.

2. *D. Thomæ resolutio.* — In hac difficultate explicanda laborat D. Thomas, in dicta q. 40, art. 4, et tandem concludit, relationem dupliciter posse considerari, primo, ut proprietatem personalem, secundo, ut relationem, et priori modo dicit constituere personam; posteriori autem referre tantum. Quam distinctionem pro viribus impugnant Durandus, in 1, dist. 26, q. 1, Scotus, dist. 28, quæstione

ultima, in fine, et alii. Thomistæ vero eam defendunt constanter, Cajetanus et Torres, dicta quæst. 40, art. 2 et 4, Capreolus, in 1, dist. 26, quæst. 1, Ferrariensis 4, contra Gentes, c. 26, quibus consentit Marsilius, in 1, q. 29, art. 1, dub. 1. Verumtamen etiam ipsi Thomistæ inter se non consentiunt in explicanda distinctione D. Thomæ.

3. Cajetanus ergo, quem fere sequitur Torres, absolute defendit relationem, ut relationem, constituere. Ad solvendam autem difficultatem D. Thomæ utitur vulgari distinctione de relatione, ut concepta, vel ut exercita, et utroque membro vult comprehendere relationem ut relatio est. Tamen priori modo ait, concipi solum, ut in se existentem, seu ut adhærentem, vel afficientem illum, cui convenit: posteriori autem modo ait, intelligi, ut tendentem ad terminum. Sub priori ergo ratione dicit constituere personam, et esse priorem origine, et vocari a D. Thoma proprietatem personalem: sub posteriori autem ratione dici, referre, et subsequi originem, et vocari a divo Thoma relationem, utique referentem.

4. Hanc sententiam impugnavit late Ferrariensis quem postea moderni plures secuti sunt. Ille autem præcipuam vim facit, in verbis divi Thomæ, nam aperte distinguit relationem, ut relatio est a proprietate personali, ut sic, seu quatenus est forma hypostatica. Sed ad hoc facile respondet Cajetanus. Quia in ipso exercitio relationis maxime cernitur ejus propria ratio, et quasi completur effectus formalis ejus, ideo illam vocasse D. Thomæ relationem, ut relatio est, et retinuisse commune nomen formæ hypostaticæ, seu proprietatis personalis ad illam sub alia ratione significandam. Non quia, ut sic, non sit etiam relatio, sed quia non concipitur, conferre totum id, quod est relationis, sed id tantum, quod est hypostatica formæ.

5. *Impugnatur.* — Omissis ergo argumentis aliorum, duo mihi videntur in hac opinione difficilia. Primum est, quia si relatio concepta ut re concipitur, ut relatio secundum ultimam rationem constitutivam relationis: ergo debet etiam concipi, ut habens suum effectum formalem in eo, quem constituit: effectus autem formalis relationis, ut relatio est, est referre ad alterum, eum, cui inest, ergo necesse est talem relationem sic conceptam esse etiam exercitam. Prior consequentia patet, quia relatio si concipitur, ut constituens, concipitur etiam, ut intrinsece informans, quia, ut ipse divus Thomas dixit, hoc est de ratione pro-